

Geçmişten Bugüne

ANADOLU'DA MA'ÂRİF NASIL TA'AMMÜM EDEBİLİR?

Dârü'l-fünûn Felsefe Târîhi Müderrisi Mehmed Emîn

Anadolu Mecmuası, 2 (1340), s. 50-52.

Anadolu'da gezmemiş, Türk halkıyla temâs etmemiş olanlar zannederler ki memleketimizde ma'ârifin ta'ammüm etmemesi halkın okumak ihtiyâcını duymamasından ileri gelmiştir, Türk halkı 'âdetâ hiss-i selîmiyle ma'ârif ihtiyâcını duymuştur. Öyle yerler var ki köylü her türlü zahmete katlanarak mekteb açmış ve açtırmak için teşebbüste bulunmuştur. Çocuğunu okutmayan köylü bile okuma ve yazmanın ehemmiyet ve lüzûmunu müdriktir. Diğer cihetten Tanzimat'tan beri ma'ârifin ta'mîmi için memleketimizde hiç çalışılmamış da denilemez kâ'im-makâmlar, mutasarrıf ve vâliler gittikleri yerlerde ekseriyâ mekteplerle 'alâkadâr olmuşlar, binâ yaptırılmışlar, ma'rûf ta'biriyle "ta'mîm-i ma'ârif"e çalışmışlardır. Fakat bu mesâ'î hiçbir işe yararamakla kalmamış, halk okumak yazmak istediği halde bu nev' teşebbüsâtın ekseriyâ kendileri için fâ'ideli olmadığını gördüğü için ma'ârif mü'esseselerinin 'aleyhinde bile bulunmuştur. İyi bir tedkikte bulunacak olursak görürüz ki halk okumak yazmak istiyor, fakat öteden beri ta'kîb edilen ma'ârif usûlünden de memnûn değildir. Çünkü kendi hayâtına uygun ve fâ'ideli görmüyor. Fakat nasıl olması lâzım geleceğini bilmediği için arzûsunu da bi't-tabi' müsbet olarak ifade eyleyemiyor.

Ne için halk eski ma'ârif sistemine karşı teveccühkâr değildir. Bunun esbâb-ı müte'addidesi var. Bir kere ma'ârifin istihdâm ettiği hâcelerin kendine lâzım gelen ma'lûmatı veremediğine kâni'dir. Bunların okuyup yazdırdığı çocuklar 'amelî hayâtlarında kâfi semere istihdâm eyleyemiyorlar. Köylere gönderilen iki nev' hâce vardır; bunların bir kısmı sarıklı mu'allimlerdir ki çocuklara bir şey öğretmediklerini halk bilir. Fesli hâceler ise ekseriyâ köylünün hayâtına tamâmen bigâne oldukları için çocuklara lâzım olan ma'lûmatı vermiyorlar. Evvelki sene bir köylü gönderilen hâcelerden şöyle şikâyet ediyordu: "Sarıklı hâce geldi, çocuklarımıza bir şey öğretmedi. Şehre gittik, sarıksız hâce istedik, geldi. Kâğıdları kestirerek tavuk, horos yaptırdı.

Bunlar ne işe yarar diye sorduk. Çocuk bu sâyede tavuğun şeklini öğrenir diye cevâb verdi. Halbuki bizim çocukların tavuğu resminden öğrenmeğe ihtiyâcı var mı? Onu dâ'imâ gözü önünde görüyor." Hulâsa halk ma'ârif tarzında ihtiyâcından uzaklaşma görüyor, bir fâ'idersizlik buluyor.

Diğer cihetten, ma'ârif teşkilâtı hayâta uygun değildi. Ma'ârifin usûlü şehirde, köyde 'aynı tarzı hâkim kılıyordu. Halbuki öyle köyler vardır ki orada çocuğun senenin sekiz ayını tahsîl devresi içinde geçirmesine imkân yoktur. Babası çoban veya çiftçi olan çocuk bi'z-zarûre 'â'ilesinin ma'îşetine yardım edecektir. Köylerin iktisâdî hayâtı inkişâf edinceye kadar öyle elâstikî bir ma'ârif sistemi lâzımdır ki çocuk babasına yardım etmekle beraber kendisi için lâzım gelen asgârî ma'lûmâtın mahrûm kalmasın. Mekteb mu'allimleri, ma'ârif müdürleri ekseriyâ ta'lîmâtın dar metinlerinde tevakkuf ettikleri için ma'ârif sistemine bir türlü elâstikiyet veremediler.

Şehir tahsillerinde de halkın bâriz gördüğü noksânlar var. Vaktiyle Anadolu'da gezerken ekseriyâ şu şikâyeti işitiyorduk: Eskiden bir Rüşdiye Mektebi vardı, çocuklarımız orada okuma yazma öğrenirdi. Meraklı olanlar İstanbul'dan, hatta memnû' kitâbları getirir okurlardı. Şimdiki mekteplerin tâlî derecesinde olanları da okuma yazma öğretilmiyorlar, kitâb okuma merakını veremiyorlar. Sâdece 'â'ile muhîtime isyânkâr yetiştiriyorlar. Bizi beğenmiyor a'lâ, fakat memleketiyle, yurduyla da 'alâkadâr olmuyorlar. Bu 'itirâzlarda mühim hakikat noktaları vardır.

Ma'ârifî ıslâha giderken, köylerde okumayı yazmayı ta'mîme uğraşırken halkın hiss-i selîmiyle duyduğu noksânlar üzerinde tavakkuf etmeğe mecbûruz.

Bir kere ibtidâ'î tahsîli çocuğun hayâttaki muvaffakiyetini te'mîn için asgârî ma'lûmâtı verebilmelidir, ibtidâ'î tahsîli tamâmen nef'îdir. Gâyesi iyi bir vatandaş yetiştirebilmektir. İyi bir

vatandaş iyi bir müstahsil demektir. Her köylü görebilmeli ki ibtidâî tahsili görmeyenlerin karşısında ona vâkif olanlar topraktan daha fazla nef' elde edebiliyor, daha iyi yaşıyor, iyiye kötüye daha 'aklı eriyor. Mektebelerimizin bu gâyeye hâdim olamamasının sebebini ba'zıları san'at ve zirâ'at ma'lûmâtının noksânına haml ediyorlar. Onun için bu dersleri koymakla, meslekî ma'lûmat vermekle bu derde çâre arıyorlar. Bence bu mes'ele tadrîs ve terbiye tarzının ıslâhıyla kâbil-i istihsâldir. Mekteplerde eksik olan şu veya bu ders değildir. Mevcûd dersleri iyi bir usûl ile okutursak, çocuklara tabî'ati sevdirecek, istihsâl muhabbeti verecek terbiye verebilirsek istediğimiz gâyeye onları sevk eylemiş oluruz. Binâen-aleyh ibtidâî mekteplerinin bu noksânının ba'zı dersleri programa idhâl sûretiyle ortadan kalkacağını zannetmemelidir. Asıl ıslâhatı hâcelerin derslerini bu gâyeye sevk etmelerinde aramalıdır. Her ibtidâî hâcesi unutmamalıdır ki ibtidâî mektepleri esâsen nef'îdir.

Diğer cihetten ma'ârif ta'lîmâtınâmeleri şehirden köylere doğru tatbik edilirken mümkün mertebe

elâstikî olmalı, ma'ârif müdüründen ibtidâî hâcesine kadar mu'ayyen gâye dâhilinde salahiyet verilmelidir. İbtidâî hâcesi rûhunda karşısındaki çocuklara her ne bahâsına olursa olsun, nâfi' ma'lûmâtı vermeğe 'azm etmiş bir mücâhid mefkûresi duymalıdır. Çocukların ma'îşet tarzını ihlâl etmeksizin ma'lûmât vermeği amel edinmelidir, bilmelidir ki ta'lîmâtınâme, her şey bu gâyenin hâdimidir.

Şehir tedrisâtındaki noksânın menşe'i bi'l-hassa kuvvetimiz fevkinde mü'essese açmağa kalkmaklığımız olmuştur. Memleketimizde iyi bir ma'ârif siyâseti memleketin ma'ârif masrûf kuvvetini en iyi taksîm ve tevzî'î istihdâf eder. İyi bir ma'ârif adamı elindeki kuvveti lâykıyla hesâb eden, onları lâykıyla taksîm eylemeğe muvaffak olandır. Liseler iyi semere vermiyorsa, dârü'l-mu'allimînlerimiz mükemmel olmuyorsa bütün bunların ekseriyâ sebebi ma'ârifte iyi bir sevkü'l-ceyş ta'kîb edememeliğimizdir. Böyle bir ma'ârif siyâseti ne gibi esâslara istinâd etmelidir. Bunu ayrı bir makâlede yazacağım.

ANADOLU'DA EĞİTİM NASIL YAYGINLAŞABİLİR?

Mehmet Emin

Anadolu'da gezmemiş, Türk halkıyla temas etmemiş olanlar zannederler ki memleketimizde eğitimin yaygınlaşmaması halkın okuma ihtiyacı duymamasından ileri gelmiştir, [oysa] Türk halkı adeta sağduyusuyla eğitim ihtiyacı duymuştur. Öyle yerler vardır ki köylü her türlü zahmete katlanarak okul açmış ve açtırmak için teşebbüste bulunmuştur. Çocuğunu okutmayan köylü bile okuma yazmanın önemini ve gereğini anlamıştır. Diğer taraftan Tanzimat'tan beri eğitimin yaygınlaştırılması için memleketimizde hiç çalışılmamış da denilemez kaymakamlar, mutasarrıf ve valiler gittikleri yerlerde çoğunlukla okullarla ilgilenmişler, bina yaptırmışlar, bilindik ifadeyle "eğitimi yaygınlaştırma"ya çalışmışlardır. Fakat bu çalışma hiçbir işe yaramamakla kalmamış, halk okuyup yazmak istediği halde bu cins teşebbüslerin çoğunlukla kendileri için faydalı olmadığını gördüğü için eğitim kurumlarının aleyhinde bile bulunmuştur. İyi bir incelemede bulunacak olursak görürüz ki halk okumak yazmak istiyor, fakat eskiden beri izlenen eğitim yönteminden de memnun değil. Çünkü [bunu] kendi hayatına

uygun ve faydalı görmüyor. Fakat [bunun] nasıl olması gerektiğini bilmediği için de isteğini doğal olarak olumlu bir şekilde ifade edemiyor.

Halk neden eski eğitimi sistemine yönelmemektedir? Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bir kere [halk] eğitimin istihdam ettiği hocaların kendilerine gereken bilgileri veremediğine inanmıştır. Bunların okuyup yazdırdığı çocuklar gündelik hayatlarında yeterli mahsul alamıyorlar. Köylere gönderilen iki cins hoca vardır; bunların bir kısmı sarıklı öğretmenlerdir ki çocuklara bir şey öğretmediklerini halk bilir. Fesli hocalar ise çoğunlukla köylünün hayatına tamamen ilgisiz oldukları için çocuklara lazım olan bilgiyi vermiyorlar. Evvelki sene bir köylü gönderilen hocalardan şöyle şikayet ediyordu: "Sarıklı hoca geldi çocuklarımıza bir şey öğretmedi. Şehre gittik, sarıksız hoca istedik, geldi. Kağıtları kestirerek tavuk, horoz yaptırdı. Bunlar ne işe yarar diye sorduk. Çocuk bu sayede tavuğun şeklini öğrenir diye cevap verdi. Halbuki bizim çocukların tavuğu, resminden öğrenmeye ihtiyacı var mı? Onu daima gözü önünde

görüyor.” Kısacası halk eğitim tarzında, ihtiyaçından uzaklaşma görüyor, bir faydasızlık buluyor.

Diğer taraftan eğitim teşkilatı hayata uygun değildi. Eğitimin usulü şehirde, köyde aynı tarzı hakim kılıyordu. Halbuki öyle köyler vardır ki orada çocuğun senenin sekiz ayını eğitim devresi içinde geçirmesine imkan yoktur. Babası çoban veya çiftçi olan çocuk zorunlu olarak ailesinin geçimine yardım edecektir. Köylerin ekonomik hayatı gelişinceye kadar öyle elastiki bir eğitim sistemi lazımdır ki çocuk babasına yardım etmekle birlikte kendisi için lazım gelen en az bilgiden mahrum kalmamasın, okul öğretmenleri, eğitim müdürleri genellikle yönetmeliğin dar metinlerinde kaldıkları için eğitim sistemine bir türlü esneklik kazandıramadılar.

Şehir eğitimlerinde de halkın açıkça gördüğü eksiklikler var. Zamanında Anadolu’da gezerken çoğunlukla şu şikayeti işitiyorduk. Eskiden bir Ortaokul vardı, çocuklarımız orada okuma yazma öğrenirdi. Meraklı olanlar hatta İstanbul’dan, yasak kitapları bile getirir okurlardı. Şimdiki okulların ikinci derecesinde olanları ise okuma yazma öğretmiyor, kitap okuma merakını veremiyorlar. Sadece aile çevresine isyankar yetişiyorlar. Bizi beğenmiyor iyi, fakat memleketiyle, yurduyla da ilgili olmuyorlar. Bu itirazlarda önemli gerçeklik noktaları vardır.

Eğitimi iyileştirmeye giderken, köylerde okuma yazmayı yaygınlaştırmaya uğraşırken halkın sağduyusuyla hissettiği eksiklikler üzerinde durmaya mecburuz.

Bir kere ilköğrenim çocuğun hayattaki başarısını sağlamak için [gereken] asgari bilgiyi verebilmelidir, [çünkü] ilköğrenim faydacıdır. Amacı iyi bir vatandaş yetiştirebilmektir. İyi bir vatandaş iyi tahsil görmüş kimse demektir. Her köylü görebilmelidir ki ilköğrenim görmeyenlerin karşısında ilköğrenim görmüş olanlar, topraktan daha fazla fayda sağlayabiliyor, daha iyi yaşıyor, iyiye kötüye aklı daha çok eriyor. Okullarımızın bu amaca hizmet edememesinin sebebini bazıları sanat ve ziraat bilgisinin eksikliğine bağlıyorlar. Onun için bu dersleri koymakla, mesleki bilgi vermekle bu derde çare arıyorlar. Bence bu konu eğitim ve öğretim yönteminin iyileştirilmesiyle meydana gelir. Okullarda eksik olan şu veya bu ders değildir. Mevcut dersleri iyi bir yöntemle okutursak, çocuklara doğayı sevdirecek, üretme sevgisi veren bir

eğitim verebilirsek onları istediğimiz amaca yöneltmiş oluruz. Buna karşın ilköğretim okullarının bu eksiğinin bazı dersleri programa dahil ederek ortadan kalkacağını zannetmemelidir. Asıl yeniliği hocaların, derslerini bu amaca yöneltmelerinde aramalıdır. Her ilköğretim hocası unutmamalıdır ki ilkokullar aslında faydacıdır.

Diğer taraftan eğitim yönetmelikleri şehirden köylere doğru uygulanırken mümkün mertebe esnek olmalı, eğitim müdüründen ilkokul hocasına kadar belirli amaç dahilinde yetki verilmelidir. İlkokul hocası, ruhunda karşısındaki çocuklara her ne pahasına olursa olsun, faydalı bilgi vermeye azmetmiş bir mücadeleci ülküsü duymalıdır. Çocukların yaşayış tarzını bozmadan bilgi vermeyi iş edinmelidir, bilmelidir ki yönetmelik ve her şey bu amacın hizmetçisidir.

Şehir eğitimindeki eksikliğin kaynağı özellikle gücümüzün üzerinde kurum açmaya kalkmamız olmuştur. Ülkemizde iyi bir eğitim siyaseti memleketin eğitime harcanan gücünü en iyi şekilde bölmeyi ve dağıtımını hedefler. İyi bir eğitim adamı elindeki gücü layıkıyla hesaplayıp, onları layıkıyla bölüştürmeyi başarandır. Liseler iyi ürün vermiyorsa, öğretmen okullarımız mükemmel olmuyorsa bütün bunların çoğunlukla sebebi eğitimde iyi bir strateji izleyemediğimizdendir. Böyle bir eğitim siyaseti ne gibi temellere dayandırılmalıdır, bunu ayrı bir makalede yazacağım.

Çevrimyazı ve nesre çeviri: Nesibe YAZGAN*

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, YL öğrencisi, nes yazgan@hotmail.com.